

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра педагогіки

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ
з дисципліни «Технології викладання фахових дисциплін» студентами

спеціальності

015.37 «Професійна освіта»

«Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та

харчові технології»

Київ 2021

УДК 37.014.544

Методичні вказівки до виконання курсових робіт з дисципліни «Технології викладання фахових дисциплін» студентами спеціальності 015.37 «Професійна освіта» / І.М. Буцик, С. В. Виговська, О.М. Прохорчук, – К. «Національний університет біоресурсів і природокористування України», 2021. – 57 с.

Методичні вказівки складаються із вступу та розділів, що висвітлюють процес підготовки та захисту курсової роботи (мета та завдання курсової роботи, характеристика процесу вибору теми курсової роботи, процес виконання курсової роботи, орієнтовний зміст та структура курсової роботи, правила роботи з літературними джерелами та оформлення роботи, організація захисту курсової роботи та її оцінювання), характеристику методів науково-педагогічних досліджень, додатків.

Методичні рекомендації призначені для студентів закладів вищої освіти.

Рекомендовано до друку Вченою радою Гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Рецензенти:

Завідувач лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у технікумах і коледжах ІПТО НАПН України – д. пед. н., доцент Каленський А. А.

Завідувач кафедри управління та освітніх технологій НУБіП України – к. пед. н., професор Кубіцький С. О.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	5
1.1. Мета і завдання курсової роботи.....	5
1.2. Виконання курсової роботи	6
1.2.1. Вибір теми курсової роботи	8
1.2.2. Визначення апарату дослідження курсової роботи.....	9
1.2.3. Орієнтовний зміст і структура курсової роботи	11
1.2.4. Виконання 1-го розділу курсової роботи.....	13
1.2.5. Виконання 2-го розділу курсової роботи.....	15
1.2.6. Формулювання висновків курсової роботи	16
1.3. Правила роботи з літературними джерелами	16
1.4. Правила оформлення роботи	25
1.5. Підготовка доповіді та презентації курсової роботи	28
1.6. Організація захисту роботи	29
1.7. Оцінювання захисту курсової роботи	30
Розділ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КУРСОВІЙ РОБОТІ	33
2.1. Теоретичні методи науково-педагогічних досліджень	33
2.2. Емпіричні методи науково-педагогічних досліджень	35
2.2.1. Спостереження	35
2.2.2. Вивчення і узагальнення педагогічного досвіду.....	41
2.2.3. Вимірювання	42
2.2.4. Вивчення документації та результатів педагогічної діяльності..	43
2.2.5. Експеримент.....	44
2.2.6. Методи опитування.....	44
2.2.7. Тестування.....	48
2.2.8. Соціометрія.....	49
2.2.9. Методи математичної статистики.....	50
Додатки	52
Додаток А. Приклад титульного аркушу курсової роботи	52
Додаток Б. Приклад листа оцінювання курсової роботи	53
Додаток В. Приклад листа-завдання курсової роботи	54
Додаток Д. Приклад навчально-методичної картки заняття.....	55
Додаток З. Приклад оформлення розділів курсової роботи	57

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Технології викладання фахових дисциплін» входить до переліку нормативних дисциплін у підготовці фахівців за спеціальністю 015.37 «Професійна освіта».

Мета дисципліни – підготовка фахівця для виконання професійних функцій та типових задач діяльності, що полягають у здатності приймати обґрунтовані рішення при використанні педагогічних технологій у процесі викладання фахових дисциплін;

- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність працювати в команді;
- здатність застосовувати освітні теорії та методології у педагогічній діяльності;
- здатність використовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище;
- здатність реалізовувати навчальні стратегії, засновані на конкретних критеріях для оцінювання навчальних досягнень;
- здатність здійснювати професійну діяльність з дотриманням вимог законодавства, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти;
- здатність використовувати у професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних та прикладних наук.

Головною метою курсової роботи є практичне використання студентом знань, отриманих за час навчання, шляхом виконання самостійної дослідницької роботи на задану тему. Зазначена робота передбачає поглиблене вивчення певної сторони педагогічних знань шляхом самостійного опанування основної та спеціальної літератури, а також формування у студентів умінь здійснювати дослідницьку роботу.

Курсова робота виконується паралельно вивченню дисципліни «Технології викладання фахових дисциплін». Це творча робота студента, яка здійснюється самостійно та під керівництвом викладача.

Для ефективного виконання курсової роботи її слід виконувати відповідно вимогам, що подані у методичних вказівках. Методичні вказівки складаються із вступу та розділів, що висвітлюють процес підготовки та захисту курсової роботи (мета та завдання курсової роботи, характеристика процесу вибору теми курсової роботи, процес виконання курсової роботи, орієнтовний зміст та структура курсової роботи, правила роботи з літературними джерелами та оформлення роботи, організація захисту курсової роботи та її оцінювання), характеристику методів науково-педагогічних досліджень, додатків.

У авторів є сподівання, що використання студентами цих методичних вказівок допоможе успішному виконанню курсових робіт.

РОЗДІЛ 1. ВИМОГИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

1.1. МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота є інтелектуальним продуктом студента, який має теоретичне і практичне значення, і передбачає внесення раціональної пропозиції щодо вирішення певної педагогічної проблеми.

Виконання курсової роботи з дисципліни «Технології викладання фахових дисциплін» дозволить студентам поглиблено вивчити певну сторону педагогічних знань і сформувати знання та уміння, які необхідні для подальшого виконання фахової діяльності. З цією метою студенту слід самостійно опанувати основну та спеціальну літературу, що сприятиме формуванню у них умінь і навичок дослідницької діяльності. Навчально-дослідницька діяльність з виконання курсової роботи, у першу чергу, дозволить сформувати у майбутнього викладача навчального закладу знання, уміння та навички, які є фаховими для подальшого формування таких функцій та задач діяльності викладача навчального закладу (згідно з ОКХ і ОПП), серед яких:

- 1) проектувальна функція:
 - аналіз навчально педагогічної ситуації;
 - прогнозування та діагностика результатів навчання;
 - планування педагогічних досліджень;
 - розробка дидактичних технологій;
 - планування навчального процесу;
- 2) організаційна функція:
 - організація навчальної діяльності;
 - формування мотивації та умінь пізнавальної діяльності;
 - організація педагогічних досліджень;
 - організація матеріальної бази навчальної роботи;
- 3) управлінська функція:
 - управління пізнавальними діями студентів;
- 4) виконавча функція:
 - проведення навчальної роботи;
- 5) технічна функція:
 - підготовка методичного забезпечення навчального процесу;
 - технологізація навчального процесу;
 - підвищення педагогічної майстерності.

Згідно із вище зазначеним основними завданнями курсової роботи є:

1. Вивчення, аналіз та синтез наукових, методичних та нормативних матеріалів з питань досліджувальної проблеми.
2. Характеристика досліджувальних об'єктів на основі аналізу і синтезу.
3. Моделювання власних педагогічних моделей, субтехнологій.
4. Здійснення педагогічних досліджень у межах вивчення педагогічного

досвіду в певних освітніх установах.

5. Узагальнення висновків щодо досліджуваної проблеми.

6. Розробка пропозицій та дидактичних матеріалів для організації навчального процесу у освітніх закладах та виховання у процесі навчання.

Таким чином, у результаті виконання курсової роботи з дисципліни «Технологія викладання фахових дисциплін» студент має *знати*:

- педагогічні об'єкти та явища, що досліджуються у роботі (суть проблеми, об'єкт, предмет та завдання дослідження, історичні аспекти методів навчання, педагогічні технології, педагогічні методи, наукові напрями та погляди вчених);

- методи та методику педагогічних досліджень у межах вивчення педагогічного досвіду з даної проблеми;

У результаті виконання курсової роботи з дисципліни «Технологія викладання фахових дисциплін» студент має *уміти*:

- характеризувати певні педагогічні об'єкти та явища, що досліджуються;

- моделювати застосування педагогічних технологій;

- здійснювати моделювання застосування педагогічних методів в умовах викладання фахових дисциплін;

- здійснювати узагальнення отриманих результатів на основі аналізу та синтезу.

- користуватися науковими, методичними та нормативними матеріалами, бібліографічними покажчиками;

- розробляти дидактичні матеріали для організації навчального процесу при викладанні фахових дисциплін.

1.2. ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Ефективна підготовка курсової роботи передбачає чітку систематичну і послідовну роботу студента щодо виконання поставлених завдань. Дану роботу можна розподілити на такі етапи:

1. Вибір теми курсової роботи.

2. Отримання від наукового керівника листа-завдання курсової роботи.

3. Виконання 1-го розділу курсової роботи.

4. Виконання 2-го розділу курсової роботи.

5. Формулювання висновків.

6. Подання на перевірку готової курсової роботи з реєструванням її на кафедрі.

7. Підготовка доповіді та презентації по матеріалам курсової роботи.

8. Захист курсової роботи перед комісією.

Кожен із вказаних етапів виконання курсової роботи вимагає виконання тих чи інших видів робіт з обо'язковою консультацією із керівником.

На початку семестру керівники курсових робіт (викладачі кафедри) затверджують графік консультацій і терміни періодичного звіту студентів.

На консультаціях керівник виконує такі види робіт:

- надає студенту допомогу у розробці календарного графіка роботи на весь період із зазначенням термінів виконання окремих етапів;
- рекомендує необхідну наукову, педагогічну та спеціальну літературу, довідники та інші джерела відповідно до обраної теми;
- надає систематичні консультації, перевіряє якість виконання роботи (поетапно та в цілому).

З метою успішної підготовки курсової роботи та своєчасної її здачі студенту необхідно систематично працювати за орієнтовним графіком (табл. 1):

Таблиця 1.

Графік підготовки курсової роботи

Тижні	Зміст роботи	Зміст консультації
1	Первинне ознайомлення із запропонованою тематикою, вибір і затвердження теми	Погодження із керівником теми курсової роботи, отримання листа-завдання курсової роботи
2	Визначення апарату дослідження курсової роботи та написання вступу. Робота з літературними джерелами для підготовки 1-го розділу	Погодження із керівником апарату дослідження, плану роботи і графіку консультацій, переліку рекомендованої літератури. Погодження із керівником змісту курсової роботи
3	Робота над 1-им розділом	Погодження із керівником плану роботи над 1-им розділом
4	Робота над 1-им розділом	Перевірка керівником виконаної роботи
5	Робота з літературними джерелами Підготовка 2-го розділу роботи	Погодження з керівником плану та необхідних матеріалів для вивчення досвіду роботи освітньої установи (анкети, журнали фіксації результатів тощо)
6	Підготовка 2-го розділу роботи	<i>Консультація за необхідністю</i>
7	Оформлення роботи, підготовка загальних висновків	Перевірка керівником виконаної роботи, отримання консультації щодо її оформлення і написання висновків
8	Здача роботи на перевірку, її реєстрація, підготовка доповіді та презентації	Перевірка керівником повністю оформленої роботи, допуск її до захисту
9	Захист роботи	Захист відбувається у чітко назначений час

Працюючи над курсовою роботою, студент повинен використовувати такі методи: порівняння, аналіз, синтез, індикція, дедукція, ідеалізація, абстрагування, узагальнення, моделювання, вимірювання, екстраполяція.

Під час роботи над літературними джерелами студенту слід посилено звертати увагу на:

- *факти*, отримані шляхом спостережень і експериментів, які відносять до досліджуваної проблематики;
- *гіпотези, концепції*, що впливають із фактів, відомих науці;

- *емпіричні наукові дані*, тобто висновки, що виплили з гіпотез та концепцій;
- *закономірності* – об'єктивно існуючий, істотний з'язок явищ.

Також, під час виконання курсової роботи використовують такі методи (емпіричні): спостереження, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, вимірювання, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, експеримент, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, соціометрія та ін.

1.2.1. ВИБІР ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Вибір теми курсової роботи з дисципліни «Технології викладання фахових дисциплін» є важливим етапом науково-дослідної роботи студента. Від правильного вибору теми залежить і рівень проведення дослідження, і рівень зацікавленості студента до даної науково-дослідної проблеми. При виборі студентом теми курсової роботи слід враховувати її актуальність, можливість отримати та опрацювати експериментальний матеріал, можливість використати власні науково-педагогічні та методичні напрацювання тощо.

Для вибору теми курсової роботи студентам на кафедрах пропонується перелік тем курсових робіт. Спираючись на тематику, студент вибирає тему та погоджує її з керівником. В окремих випадках, якщо студент виявив інтерес до проблеми, яка не увійшла до запропонованого переліку, йому дозволяється виконати курсову роботу на цікаву йому тему, лише за умови її погодження з керівником та завідувачем кафедри.

Доцільно наголосити на тому, що після обрання теми курсової роботи студент має отримати згоду керівника на її виконання, після чого означена тема офіційно закріплюється за студентом. У подальшому студент отримує лист-завдання на курсову роботу. Слід наголосити, що самовільна зміна теми курсової роботи студентом є **неприпустима!** За такої ситуації студент не буде допущеним до захисту.

На даний час практика показує, що більшість студентів мають певні утруднення при виборі курсової роботи. Тому пропонуємо традиційні прийоми, що допомагають вибрати тему дослідження:

1. Перегляд аналітичних оглядів досягнень науки у певній галузі знань, написаних провідними фахівцями. Часто такі огляди завершуються переліком невирішених наукових проблем і перспектив розвитку певної галузі знань.

2. Вибір дослідницької теми за принципом повторення раніше виконаних досліджень, але з використанням нових підходів, які можна розглянути з іншого боку та дозволяють отримати нові наукові результати.

3. Теоретичне узагальнення матеріалів діагностичних досліджень, що містяться в нових статистичних звітах.

4. Експериментальна перевірка однієї з гіпотез, висунутих, але не перевірених окремими науковцями.

5. Консультації з провідними діячами науки для виявлення маловивчених проблем і питань, що мають актуальне значення.

Слід знати, що для вибору студентом теми курсової роботи відводиться часу не більше 1-го тижня! У випадку, якщо протягом 1 тижня, після поставленого керівником завдання, студент не запропонував теми своєї курсової роботи, керівник призначає тему на свій розсуд.

1.2.2. ВИЗНАЧЕННЯ АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Одним із основних і важливих етапів у виконанні курсової роботи – є визначення апарату дослідження курсової роботи: актуальність дослідження, мета, об'єкт, предмет, завдання та методики дослідження. Тому для того, щоб студент-дослідник на початковому етапі роботи обрав правильний шлях виконання свого дослідження, необхідно правильно визначити апарат дослідження курсової роботи. Для цього після першого поверхневого ознайомлення студента з вибраною проблемою, йому слід відповісти на такі питання:

- **Чому проводиться дане дослідження (актуальність)?**
- **Що досліджувати (об'єкт та предмет дослідження)?**
- **Що хочемо досягти у дослідженні (мета дослідження)?**
- **Що слід зробити у дослідженні (завдання дослідження)?**
- **Як проводити дослідження (методи дослідження)?**

Отже, на першому етапі виконання курсової роботи студент повинен дати відповіді на поставлені вище питання та обов'язково узгодити їх з керівником.

З метою кращого розуміння вказаних елементів апарату дослідження – подаємо нижче їх розширену характеристику.

Актуальність теми педагогічного дослідження визначається необхідністю і своєчасністю вивчення і розв'язання наявної проблеми для подальшого розвитку теорії і практики навчання та виховання. Вона характеризує суперечності, які виникають між соціальними потребами і наявними засобами їх задоволення, які можуть давати наука і практика. Отже, обґрунтувати актуальність педагогічного дослідження означає показати, що воно спрямоване на розв'язання певної проблеми (тобто довести, що проблема, на розв'язання якої спрямоване дослідження, дійсно існує: не було виконано таких досліджень, наявних знань недостатньо, наявні наукові знання застаріли), що для розв'язання проблеми є необхідні засоби, тобто розв'язання проблеми є своєчасним, як вплине розв'язання проблеми на розвиток педагогічної теорії і практики.

У курсовій роботі актуальність теми педагогічного дослідження має бути висвітлена у обсязі 2-3 абзаців, у яких чітко визначено позиції щодо необхідності вивчення та розв'язання даної проблеми.

Вибір об'єкта і предмета дослідження.

Об'єктом педагогічного дослідження виступає те, що досліджується, а

предметом те, що у цьому об'єкті набуває наукового пояснення.

Об'єкт дослідження – процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження. Це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини. Об'єкт дослідження – це те, на що спрямовується процес пізнання. Він є певною моделлю досліджуваної реальності, яка містить у собі проблемну ситуацію, що гносеологічно характеризується пізнавальною проблемою. Об'єкт наукового дослідження виступає як віддзеркалення частини реальності – носія якості, що вивчається дослідником.

У педагогічних дослідженнях об'єктом може бути: організація та управління навчальним процесом; організація та управління виховним процесом; діяльність викладачів; діяльність студентів; взаємовідносини між суб'єктами навчально-виховної діяльності, особистістю та колективом, між вихованням і самовихованням тощо.

Предмет дослідження – це частина об'єкта та сфера його діяльності, на яку спрямовано основну увагу дослідника. Наприклад, об'єктом дослідження може бути навчальний процес у цілому, а предметом – методи, або технології навчання. Поняття «об'єкт» і «предмет» – відносні, як об'єкт можуть виступати методи навчання, а предмета – одна група методів. Важливо, щоб предмет був елементом системи, що безпосередньо представляє об'єкт (тобто без опосередкованих елементів).

Предметом педагогічних досліджень можуть бути: зміст, форми, методи, організації навчання та виховання; шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу; педагогічні умови, особливості, тенденції розвитку освітніх процесів; методика, технології, системи навчання та виховання; суперечності в навчально-виховному процесі тощо.

Мета дослідження – це те, що ми хочемо отримати при проведенні дослідження, деякий образ майбутнього, досягнення цілі, яку поставив перед собою дослідник. При формулюванні мети дослідження у курсовій роботі, дослідник прогнозує кінцевий результат, тобто те, що він прагне досягти в ході дослідницької роботи. Якщо мета дослідження правильно сформульована, то до неї не можна поставити запитання «для чого», оскільки суспільно значуща користь дає відповідь на це запитання.

Мету педагогічного дослідження конкретизують завдання. *Завдання* відповідають на питання: «Що необхідно зробити, для того, щоб досягти поставленої мети». Як правило завдання подаються у вигляді чітко перерахованих дій у логічній послідовності щодо поетапності виконання: вивчити..., описати..., встановити..., виявити..., обґрунтувати..., охарактеризувати..., розробити..., перевірити.... тощо.

Завданнями наукових досліджень у педагогіці найчастіше є:

- вирішення певних теоретичних питань, що є загальною проблемою (наприклад, з'ясувати сутність дидактичного явища, конкретизувати його визначення, дослідити ознаки тощо);

- вивчення практики вирішення проблеми, виявлення її типового стану, недоліків, причин, передового досвіду;
- обґрунтування системи заходів (шляхів, педагогічних умов, методики, технології, системи), необхідних для вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів (шляхів, педагогічних умов, методики, технології, системи) щодо відповідності її критеріям оптимальності;
- розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці.

На нашу думку, завдання дослідження можна умовно розділити на два види. Завдання першого виду вимагають досліджень теоретичного вирішення певної проблеми, завдання другого виду – практичного. На це слід звернути увагу під час формулювання завдань дослідження у курсовій роботі. До загальних завдань курсової роботи з дисципліни «Технологія викладання фахових дисциплін» варто віднести:

1. Дослідити теоретико-методичні аспекти організації навчання студентів фахової дисципліни.
2. Встановити специфічні особливості методики навчання студентів фахової дисципліни для освітнього закладу.
3. Розробити дидактичні матеріали для проведення навчальних занять для вивчення учнями певної теми.

Необхідною умовою для виконання завдань курсової роботи є визначення комплексу *методів науково-педагогічних досліджень*, за допомогою яких буде встановлено той чи інший факт.

Під час виконання курсової роботи використовуються теоретичні та емпіричні методи науково-педагогічних досліджень. Теоретичними методами є: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння, формалізація, ідеалізація, екстраполяція, моделювання тощо. Емпіричними – спостереження, вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, вимірювання, метод експертної оцінки, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, методи опитування (бесіда, анкетування, інтерв'ю), соціометричне дослідження, педагогічний експеримент. У дослідницько-педагогічному дослідженні також застосовуються методи математичної статистики.

З метою правильного виконання завдань курсової роботи студент на початковому етапі має правильно визначити методи за допомогою яких здійснить ті чи інші дослідження.

1.2.3. ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ І СТРУКТУРА КУРСОВОЇ РОБОТИ

Курсова робота виконується за певним планом, її зміст має повністю розкривати тему. Пропонується користуватися такою схемою структурної побудови роботи:

Титульний аркуш	(лист №1)
Лист оцінювання	(лист №2)
Лист-завдання на курсову роботу	(лист №3)
Зміст	(лист №4)
Вступ	(лист №5 -)
Розділ 1.	

1.1.

1.2.

...

Розділ 2.

2.1.

2.2.

...

Висновки

Список використаних літературних джерел

Додатки

На *титульному аркуші* вказуються загальні дані про курсову роботу: навчальний заклад, кафедра, на якій виконується робота, тема роботи, виконавець, науково-педагогічний працівник, який приймає роботу, рік виконання. Приклад оформлення титульного аркушу подано в *Додатку 1*.

Лист оцінювання курсової роботи використовується з метою фіксування результатів виконання студентом тих чи інших видів робіт та виведення загальної оцінки. Лист оцінювання має бути надрукований згідно форми, поданої у *додатку 2*.

Вступ курсової роботи передбачає висвітлення загальних вихідних положень курсової роботи. Зокрема:

- актуальність досліджуваної проблеми (1-2 абзаци);
- основні наукові погляди на проблему та її історичний розвиток (1-2 абзаци);
- об'єкт дослідження;
- предмет дослідження;
- мета дослідження;
- завдання дослідження (узагальнено відображають те, що буде досліджено у розділах);
- методи дослідження;
- коротка довідка про обсяг роботи, кількість використаних літературних джерел, схем, малюнків, діаграм і таблиць в роботі.

Основна частина курсової роботи поділяється на розділи та підрозділи, які й відображають її зміст.

Курсова робота є творчою роботою студентів, тому ставити перед студентом певні обмеження стосовно структури його творчої роботи було б нелогічним. Студент має сам запропонувати зміст роботи, його структуру, мету та завдання. За такого підходу керівник лише корегує його дії з метою недопущення примітивізму та нелогічності у його навчально-пізнавальних діях.

У більшості випадків зміст курсової роботи з дисципліни «Технологія викладання фахових дисциплін» структурно логічно має вміщувати **2** розділи. Означена логічність зумовлена, насамперед, тим, що будь-яка наука, як система

знань, має свої теоретичні основи, які релізуються практично. У такому разі **розділ 1** курсової роботи має висвітлювати матеріали щодо вирішення завдань теоретичних досліджень, **розділ 2** – практичне їх розв'язання у певній сфері (освітні установи, регіон, держава). Сфера для вивчення практичного розв'язання поставленою курсовою роботою проблемою (тобто база дослідження) визначається керівником. Її можна знайти у листі-завданні курсової роботи.

У виняткових випадках, коли у темі роботи розглядаються абсолютно різні педагогічні елементи, або додається експериментальна частина, курсова робота може передбачати **3** і більше розділів.

Слід пам'ятати, що назва кожного розділу та підрозділу має бути чітко визначена та сформульована, а також відповідати змісту розділу. Необхідно ретельно відібрати найважливіший матеріал, чітко визначити, до якого питання чи розділу він належить, щоб уникнути повторів або нелогічності викладу. Не можна обмежуватися простим переказом фактичного матеріалу, його слід піддавати ретельному аналізу, виявленню причинно-наслідкових зв'язків, встановленню закономірностей, визначенню головного та встановленню другорядного.

Також доречно наголосити на тому, що кожний розділ повинен закінчуватися короткими висновками. Найбільш поширеною помилкою даних висновків є їх реферативний характер.

Висновки – це короткі підсумки, зроблені за окремими питаннями курсової роботи. У такому разі кількість висновків має відповідати кількості поставлених завдань у дослідженні, у яких студент висвітлює узагальнення результатів вивченої проблеми, рівень виконання поставлених завдань.

У *списку використаних джерел* наводять відповідно до встановленого порядку літературні джерела, що були використані автором під час підготовки та написання курсової роботи.

У *додатках* подають матеріал, який доцільно показати у курсовій роботі, але який не увійшов до змісту основної частини з певних на те причин.

1.2.4. ВИКОНАННЯ 1-ГО РОЗДІЛУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Виконання 1-го розділу курсової роботи, як і будь-якої її іншої частини, вимагає чітких спланованих дій студента. Багаторічний досвід показує, що на початковому етапі виконання курсової роботи слід виконати такі види робіт:

1. Знайти літературні джерела, у яких висвітлюється дана проблема (слід знати, що одного або декількох літературних джерел недостатньо для виконання курсової роботи).

2. Познайомитися з даними джерелами з метою виявлення тих чи інших сторін, що висвітлюються у даному джерелі (історичні, теоретичні та прикладні аспекти тощо).

3. Розробити чіткий план розділу.

4. Приступити до виконання розділу.

Виконання студентом 1-го розділу формує і демонструє загальний науково-методичний рівень його підготовки, уміння підбирати і вивчати літературу, систематизувати інформацію, робити узагальнення і виокремлювати можливі варіанти вирішення проблеми. Тому, у більшості випадків, виконання 1-го розділу курсової роботи зводиться до огляду літератури з цілеспрямованим описом різних сторін даної проблеми та вибору напрямів подальших досліджень. Основними методами науково-педагогічних досліджень, якими слід користуватися при виконанні 1-го розділу, є теоретичні методи науково-педагогічних досліджень (*див. розділ 2*).

Варто наголосити, що виконання 1-го розділу має бути спрямоване лише на вирішення попередньо поставлених завдань (у більшості випадків – 1 та 2-ге завдання курсової роботи). Не припускається висвітлення будь-яких аспектів, близьких до даної проблеми, що не стосуються вирішення попередньо поставлених завдань. Таким чином, структура розділу має будуватися на основі чіткої логіки у висвітленні теоретичних аспектів даної педагогічної проблеми, що відображають певні доведення та положення у напрямку вирішення поставлених завдань.

Основна частина курсової роботи поділяється на розділи та підрозділи, які й відображають її зміст. Зміст кожного підрозділу має бути присвячений окремому аспекту дослідження проблеми. У той же час усі підрозділи у межах одного розділу мають бути змістовно взаємозв'язані.

Під час написання підрозділів слід послідовно і логічно висвітлювати суть і основний зміст педагогічної проблеми, питання і поняття, що вивчаються, думки різних авторів і свої висновки. **Варто пам'ятати**, що при використанні у курсовій роботі не особистих, тобто чужих, матеріалів (висловів, думок, цитат, тез, малюнків, таблиць і т. і.) завжди слід робити посилання на літературні джерела.

Також, **важливо знати**, що у підрозділах, де здійснюється аналіз поглядів різних вчених на педагогічну проблему, їх порівняння та синтез, необхідно висвітлювати власні думки у вигляді коротких висновків.

Зміст розділу. Розділ 1 складається із підрозділів, які, з нашої точки зору, у змісті мають висвітлюватися такі питання:

1) Обґрунтування сучасних вимог до формування знань, умінь і навичок у студентів у професійній підготовці фахівців за певною спеціальністю або напрямом підготовки.

2) Характеристика мети, завдання і змісту навчальної дисципліни.

3) Обґрунтування специфічних особливостей методики навчання студентів даній дисципліні відповідно до сучасних вимог.

Закінчувати 1-й розділ бажано виведеним коротким резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даному напрямку.

Обсяг 1-го розділу 20-25 сторінок друкованого тексту (див. далі правила оформлення курсової роботи).

1.2.5. ВИКОНАННЯ 2-ГО РОЗДІЛУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Другий розділ курсової роботи має містити методичну розробку для організації навчальних занять. У цьому розділі студент здійснює поетапну роботу, що полягає у представленні методичних матеріалів, які є необхідними для проведення навчальних занять з певної теми:

1. Підбір та структурування змісту навчального матеріалу.

1.1. Визначення мети та завдань занять при вивченні теми *(робота з робочою програмою фахової дисципліни, освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою)*.

1.2. Встановлення міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків при вивченні теми *(робота з робочою програмою фахової дисципліни, освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою)*.

1.3. Побудова структури міжпредметних та внутрішньо-предметних зв'язків при вивченні теми на заняттях *(робота з робочою програмою фахової дисципліни, освітньо-кваліфікаційною характеристикою та освітньо-професійною програмою)*.

2. Планування ходу вивчення теми.

2.1. Вибір та структурування методів навчання залежно від мети занять та змісту навчального матеріалу *(робота здійснюється на основі отриманих результатів роботи відповідно виконання завдань п. 1.1. – 1.3)*.

2.2. Заповнення навчально-методичної картки *(п. «Хід заняття»)*

3. Підготовка до здійснення контролю навчальних досягнень студентів на занятті.

3.1. Визначення системи методів контролю на занятті залежно від мети етапів заняття *(робота здійснюється на основі отриманих результатів роботи відповідно виконання завдань п. 1.1. – 1.3, 2.1)*.

3.2. Заповнення навчально-методичної картки *(п. «Хід заняття»)*.

3.3. Підготовка засобів оцінювання результатів вивчення студентами теми *(робота здійснюється на основі робочої програми фахової дисципліни)*.

3.4. Підготовка засобів діагностики результатів вивчення студентами теми.

4. Вибір та підготовка навчально-методичного забезпечення навчального процесу на занятті.

4.1. Визначення системи необхідних засобів для проведення занять *(робота здійснюється на основі отриманих результатів роботи відповідно виконання завдань п. 1.1 – 1.3, 2.1-2.2)*.

4.2. Підготовка методів, або технологій викладання.

4.3. Підбір та підготовка роздаткових матеріалів для практичного, семінарського заняття або лабораторної роботи *(за потребою)*.

4.4. Підготовка засобів унаочнення *(за потребою)*.

1.2.6. ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Висновки є одним із важливих структурних елементів курсової роботи як певного науково-прикладного дослідження. Тому під час оцінювання курсової роботи обов'язково враховується рівень формулюваних студентом висновків як узагальнених результатів проведеного дослідження.

Висновки курсової роботи мають чітко відображати найбільш важливі наукові та практичні результати попередньо поставлених завдань – короткі підсумки, зроблені за окремими питаннями курсової роботи. Загальна кількість пунктів висновків має відповідати кількості поставлених завдань у дослідженні, у яких студент висвітлює узагальнення результатів вивченої проблеми, рівень виконання поставлених завдань.

Під час виконання курсових робіт із більшості запропонованих тем доцільно:

1. У першому пункті висновків необхідно коротко викласти досліджені теоретико-методичні аспекти організації навчання студентів фаховій дисципліні.

2. У другому пункті висновків необхідно коротко розкрити специфічні особливості методики навчання студентів фаховій дисципліні для певного закладу освіти.

3. У третьому пункті висновків необхідно коротко викласти характеристику розробленим дидактичним матеріалам для проведення навчальних занять з вивчення учнями певної теми.

1.3. ПРАВИЛА РОБОТИ З ЛІТЕРАТУРНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

Вимоги до оформлення списку використаних літературних джерел у курсовій роботі спираються на вимоги до оформлення бібліографічного опису згідно з ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання».

Для того, щоб підготувати та захистити курсову роботу, студентам необхідно вміти самостійно працювати з літературними джерелами.

Працюючи з літературними джерелами, студент знаходить корисну для своєї роботи інформацію, аналізує її, виявляючи основні концепції, групує певні положення. Саме такий підхід дозволяє у подальшій роботі сформулювати і обґрунтувати власні погляди та положення.

Під час огляду літератури слід приділяти увагу найбільш сучасним матеріалам з даної проблеми. **Пам'ятайте**, що опис огляду літератури в курсовій роботі не зводиться лише до опису певних наукових та методичних поглядів науковців та педагогів на дану проблему. Опис літератури передбачає

критичний аналіз наукових та методичних поглядів науковців та педагогів, який ґрунтується, в першу чергу, на завданнях Вашого дослідження.

На нашу думку, під час огляду літератури слід здійснити:

1. Вивчення визначень основних понять та термінів.
2. Аналіз та синтез наукових поглядів на проблему (охарактеризувати класифікації основних напрямків досліджень за даною проблемою).
3. Ретроспективний аналіз проблеми.
4. Охарактеризувати елементи досліджуваного об'єкту.
5. Дослідити узгодженість та взаємозв'язок досліджуваного об'єкту з іншими об'єктами.

Слід наголосити на тому, що під час підготовки курсової роботи студенту доводиться працювати із досить великою кількістю літературних джерел, і окреме вивчення кожного з них не дозволяє одразу синтезувати певні наукові положення. У такому випадку пропонується оформляти отриману корисну інформацію у вигляді тематичних оглядів та рефератів стосовно сутності найважливіших наукових положень.

Під час ознайомлення з літературними джерелами, в яких зафіксовані знання з технології викладання фахових дисциплін, студент отримує певну інформацію, тому пропонуємо коротко зупинитися на типології наукової інформації та основних видах видань, які можуть бути використані студентами у самостійній роботі під час підготовки курсових робіт.

Інформація – це відомості, що передаються від людини до людини в усній чи письмовій формі або будь-яким іншим способом, у тому числі й за допомогою технічних засобів.

Повідомлення про наукову інформацію відображені в *документі*, який є матеріальним носієм даних (папір, хмарний сервіс, веб-ресурс, тощо) із зафіксованою на ньому інформацією. Документи поділяються на *опубліковані* (типографічний спосіб, веб-ресурс, машинопис, рукопис) і *неопубліковані*. Окремо виділяють *патентну* документацію – патенти, винаходи.

Існують *первинні* і *вторинні* документи (електронні документи). Серед первинних документів – *неперіодичні*, *періодичні* і такі, що *продовжуються*. Неперіодичним вважається видання, яке вийшло з друку одноразово – книги та брошури. Слід пам'ятати, що книга – неперіодичне видання у вигляді зброшурованих аркушів друкованого матеріалу (обсягом понад 48 сторінок).

За призначенням і характером інформації неперіодичні наукові видання умовно поділяють за такими типами:

- наукова література (відображає результати досліджень у різних галузях науки: публікації науково-дослідних установ, товариств, з'їздів, конгресів, монографії дисертацій тощо).
- науково-популярна література (характеризує досягнення науки у доступній формі навіть не фахівцю з метою розповсюдження знань серед великого кола читачів).

- професійно-виробнича література (містить опис технічних засобів і технологій виробничих процесів, організації та впровадження виробництвом, відомості з різних галузей практичної діяльності. Така література призначена для різних груп спеціалістів).

- навчальна література (навчальні програми, підручники і посібники, практикуми, навчально-методичні посібники, хрестоматії тощо).

- література довідково-енциклопедичного характеру (енциклопедії, енциклопедичні словники, словники, довідники).

- офіційно-документальна література (відображає широке коло нормативних джерел від зібрань законів держави, постанов і розпоряджень уряду).

Періодичні видання – це оперативні джерела інформації (газети, журнали, деякі збірники, бюлетні), призначені для читачів різних професійних категорій: наукові, науково-популярні, виробничо-технічні, масові та ін. Наукові журнали мають науково-теоретичне, науково-виробниче або науково-методичне спрямування. Вміщені в них наукові статті задовольняють потреби фахівців різних галузей і відбивають сучасні досягнення розв’язання наукових проблем.

Академічні установи видають науково-теоретичні журнали. До найбільш відомих видань такого типу належать: “Вісник Національної академії наук України”, “Вісник Академії педагогічних наук України”, “Доповіді Національної академії наук України”, “Педагогіка і психологія”, “Український історичний журнал” та ряд інших.

Видання, що продовжуються, виходять відповідно до накопичення матеріалів і видаються під постійними заголовками. Наприклад, “Праці”, “Вчені записки”, “Вісник” тощо. У них друкуються доповіді, повідомлення, статті та інші матеріали, які характеризують основні напрями наукової діяльності різних закладів і установ.

Патентна інформація зберігається у вигляді описів винаходів і патентів.

Нормативно-технічна документація – це оригінальні первинні документи: державні стандарти, технічні умови та каталоги, преїскуранти тощо. Нормативний документ (останній за часом видання) позбавляє від пошуку відомостей за попередні роки – вони знайшли відображення в останньому виданні.

Приклад оформлення переліку літературних джерел у курсовій роботі подано у додатку 5.

На сьогодні згідно з ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання» літературні джерела розподіляються на:

- книги;
- багатотомний документ;
- матеріали конференцій, з’їздів;
- препринти;
- депоновані наукові праці;

- словники;
- атласи;
- законодавчі та нормативні документи;
- стандарти;
- каталоги;
- бібліографічні покажчики;
- дисертації;
- автореферати дисертацій;
- авторські свідоцтва;
- патенти;
- частина книги, періодичного, продовжуваного видання;
- електронні ресурси.

У табл. 2. використано приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел поданого з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.

Таблиця 2.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Характеристика джерела		Приклад оформлення
Книги: Один автор	1.	<p>Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с.</p> <p>Бондаренко В. Г. Немеркнуча слава новітніх запорожців: історія Українського Вільного козацтва на Запоріжжі (1917-1920 рр.). Запоріжжя, 2017. 113 с.</p> <p>Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919-1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с.</p> <p>Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с.</p> <p>Верлос Н. В. Конституційне право зарубіжних країн : курс лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 145 с.</p> <p>Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 240 с.</p> <p>Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с.</p> <p>Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.</p>
Два автори	2.	<p>Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.</p> <p>Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с.</p> <p>Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с.</p> <p>Богма О. С., Кисильова І. Ю. Фінанси : конспект лекцій.</p>

		<p>Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 102 с.</p> <p>Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.</p> <p>Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.</p>
Три автори	3.	<p>Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с.</p> <p>Городовенко В. В., Макаренков О. Л., Сантос М. М. О. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 206 с.</p> <p>Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.</p>
Чотири і більше авторів	4.	<p>Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с.</p> <p>Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.</p> <p>Операційне числення : навч. посіб. / С. М. Гребенюк та ін. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 88 с.</p> <p>Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>Клименко М. І., Панасенко Є. В., Стреляєв Ю. М., Ткаченко І. Г. Варіаційне числення та методи оптимізації : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 84 с.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядники	5.	<p>Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p> <p>Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.</p>
Без автора	6.	<p>25 років економічному факультету: історія та сьогодення (1991-2016) : ювіл. вип. / під заг. ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 330 с.</p> <p>Криміналістика : конспект лекцій / за заг. ред. В. І. Галана ; уклад. Ж. В. Удовенко. Київ : ЦУЛ, 2016. 320 с.</p> <p>Миротворення в умовах гібридної війни в Україні : монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с.</p> <p>Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.</p> <p>Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с.</p> <p>Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку / за ред.: Т. О. Коломоець, В. К. Колпакова. Запоріжжя, 2017. 328 с.</p> <p>Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження</p>

		<p>актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.</p> <p>Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.</p> <p>Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с.</p> <p>Країни пострадянського простору: виклики модернізації : зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Рудяков (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2016. 306 с.</p> <p>Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p>
Багатотомні видання	7.	<p>Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.</p> <p>Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Синицына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с.</p> <p>Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с.</p> <p>Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p> <p>Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.</p>
Автореферати дисертацій	8.	<p>Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с.</p> <p>Гнатенко Н. Г. Группы интересов у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.</p> <p>Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.</p>
Дисертації	9.	<p>Авдеева О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII - початок ХХ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.</p> <p>Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.</p> <p>Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.</p>

<p>Законодавчі та нормативні документи</p>	<p>10.</p>	<p>Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2017). Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 20. С. 136–141. Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.</p>
<p>Архівні документи</p>	<p>11.</p>	<p>Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. <i>ЦДАГО України</i> (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64 зв., 71. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
<p>Патенти</p>	<p>12.</p>	<p>Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
<p>Препринти</p>	<p>13.</p>	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1). Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт. НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ2006-4).</p>
<p>Стандарти</p>	<p>14.</p>	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с.</p>

		(Інформація та документація). ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила(ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Каталоги	15.	Горницькая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін. ; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	16.	Боротьба з корупцією: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 2 / уклад.: О. В. Левчук, відп. за вип. Н. М. Чала ; Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 60 с. Микола Лукаш : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Савчин. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; ч. 10). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича в незалежній Україні : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. М. Загородна та ін.; наук. ред. Т. В. Марусик; відп. за вип. М. Б. Зушман. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. 512 с. (До 140-річчя від дня заснування). Лисодед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).

<p>Частина видання: книги</p>	<p>17.</p>	<p>Баймуратов М. А. Имплементация норм международного права и роль Конституционного Суда Украины в толковании международных договоров / М. А. Баймуратов. <i>Михайло Баймуратов: право як буття вченого</i> : зб. наук. пр. до 55-річчя проф. М. О. Баймуратова / упоряд. та відп. ред. Ю. О. Волошин. К., 2009. С. 477–493.</p> <p>Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i> : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212.</p> <p>Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України</i> : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ, 2009. С. 195–197.</p> <p>Алексєєв В. М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p>
<p>Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)</p>	<p>18.</p>	<p>Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i> : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i> : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i> : материалы VII междунар. антитеррорист. форума (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</p> <p>Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i> : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p> <p>Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i> : матеріали ІІІ регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</p>
<p>Частина видання: довідкового видання</p>	<p>19.</p>	<p>Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</p> <p>Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України</i> : словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.</p> <p>Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</p>
<p>Частина видання: продовжуваного видання</p>	<p>20.</p>	<p>Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p>

		<p>Левчук С. А., Хмельницький А. А. Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153–159.</p> <p>Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</p> <p>Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.</p>
Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)	21.	<p>Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92.</p> <p>Коломоець Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79.</p> <p>Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. <i>Юридичний вісник України</i>. 2017. 20-26 жовт. (№ 42). С. 14–15.</p> <p>Bletska D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</p>
Електронні ресурси	22.	<p>Влада очима історії: фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsey.org.ua/5_2017/32.pdf.</p> <p>Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. – URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.</p>

1.4. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ РОБОТИ

Роботу оформляють на аркушах білого паперу формату А4 (210x297 мм) машинописним способом, або за допомогою комп'ютера на одному боці

аркуша. Обсяг курсової роботи повинен становити 45-60 сторінок машинописного тексту (шрифт Times New Roman Суг розміром 14 шрифт, інтервал – 1,5, поля від краю сторінки: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє по 20 мм).

Заголовки структурних частин роботи “ЗМІСТ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ” друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки (*Приклад* Додаток 10).

Нумерація сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подається арабськими цифрами у верхньому правому кутку сторінки.

Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який додається до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Підрозділи нумеруються в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: “2.3.” (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти і таблиці) подаються в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, рисунок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті, або у додатках.

Ілюстрації позначають словом “Рис.” і нумерують послідовно в межах розділу, за виключенням ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися із номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Таблиці нумеруються послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис “Таблиця” із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися із номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: “Таблиця 1.2” (друга таблиця першого розділу).

Цифровий матеріал, оформляється у вигляді таблиць. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово “Таблиця” починають з великої літери.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блока роботи, або з поворотом на 90° за годинниковою стрілкою. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на інший

аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за межі формату сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її шапку, а в другому випадку – боковик.

Посилання на використані літературні джерела. При написанні курсової роботи слухач повинен давати посилання на використані інформаційні джерела, матеріали або ідеї і висновки на основі яких розробляється робота. Такі посилання дають змогу відшукати першоджерела і перевірити достовірність відомостей про цитування джерела.

Якщо використовуються відомості, матеріали з монографій, оглядових статей та інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на літературні джерела слід зазначити порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад: “у працях [1, 7, 24] вказується.....” (*Приклад* додаток 10).

Посилання на ілюстрації роботи вказуються порядковим номером ілюстрації, наприклад: “рис. 1.2” означає другий рисунок першого розділу.

На всі таблиці роботи повинні бути посилання в тексті, при цьому слово “таблиця” в тексті пишуть скорочено, наприклад:в табл. 2.3.

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово “дивись”, наприклад: “див. табл. 1.3”.

Список використаних джерел можна розміщувати одним із способів:

а) у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний для користування);

б) в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;

в) в хронологічному порядку.

Додатки. Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки і мати заголовок, надрукований вгорі малими літерами з першої великої симетрично тексту сторінки. Посередині рядка під заголовком має бути надруковане слово “Додаток А” і велика літера, що означає додаток.

Додатки позначаються послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Ч, Ь, наприклад: “Додаток А”.

Джерела, які цитуються тільки у додатках, повинні розглядатися незалежно від тих, які цитуються в основній частині роботи, і перелічуватись наприкінці кожного додатку в переліку посилань.

Якщо у роботі як додаток використовують документ, що має самостійне значення і оформляється згідно з вимогами до документів даного виду, його копію вміщують у роботі без змін. Перед копією вміщують аркуш, на якому посередині друкують слово “Додаток__” і його назву, праворуч у верхньому куті проставляють порядковий номер сторінки. Сторінки копії документа нумерують, продовжуючи наскрізну нумерацію.

Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць. Приклади оформлення списку використаних джерел наведено у Додатку 3.

1.5. ПІДГОТОВКА ДОПОВІДІ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЇ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Важливо знати, що оцінка за виконану курсову роботу залежить також від якісного представлення отриманих результатів у доповіді та презентації (п. 7). Тому даним питанням слід приділити значну увагу при підготовці до захисту.

Варто відзначити, що представлення тих чи інших об'єктів та явищ не завжди може здійснюватися на основі реалізації власних творчих підходів. Але на сьогодні існують дещо усталені правила представлення отриманих результатів досліджень. Тому вважаємо за доцільне запропонувати власну, на наш погляд, чітку і логічну структуру доповіді та презентації курсової роботи, що буде описана нижче.

Доповідь та презентація – це два абсолютно залежні один від одного елементи, які не просто подають одну й ту ж інформацію, а доповнюють один одного для кращого сприймання та розуміння. Тому підготовка доповіді та презентації має відбуватися майже паралельно з орієнтирами на пріоритети подання тієї чи іншої інформації за допомогою слова або образу (унаочнення).

Підготовка доповіді. Основною метою презентації є словесне представлення результатів курсової роботи у чіткій, стислій, логічній та зрозумілій формі. Тривалість доповіді не повинна перевищувати 5 хв.

Зміст доповіді про результати виконання курсової роботи доцільно представити у такій послідовності:

1) Зазвичай доповідь починають зі слів: «Доброго дня, шановні члени комісії, шановні студенти. Вашій увазі пропонуються результати курсової роботи на тему: ...».

2) Далі коротко доводять актуальність даної наукової проблеми (2-3 речення), певні її недослідженні сторони, основні визначання та поняття проблеми.

3) На наступному етапі доцільно вказати об'єкт та предмет дослідження, мету, завдання та методи дослідження.

4) Далі коротко подається перелік висвітлених питань у розділах.

5) На наступному етапі доповідають про результати вивченого досвіду освітньої діяльності навчального закладу, після них – про результати проведених емпіричних досліджень у навчальному закладі.

6) Далі зачитують висновки курсової роботи.

7) Зазвичай доповідь закінчують словами: «Доповідь закінчено, дякую за увагу!»

Підготовка презентації. Основна мета презентації – це унаочнення результатів курсової роботи для кращого її сприймання та розуміння. Тому при підготовці презентації студенту **слід пам'ятати**, що кількість слайдів та їх

інформаційне завантаження не завжди відповідає якісному її представленню, а навпаки більшому заплутанню та нерозумінню тих, хто сприймає. Тому одним із завдань комісії із захисту курсової роботи є встановлення рівня підготовлених доповідей та презентацій.

Зміст презентації курсової роботи доцільно представити у такому вигляді:

1-й слайд – тема курсової роботи, дані про виконавця та керівника;

2-й слайд – мета та завдання курсової роботи;

3-й слайд – зміст 1-го розділу;

4-й слайд – зміст 2-го розділу;

5-й слайд – узагальнені результати вивченого досвіду освітньої діяльності навчального закладу;

6-й слайд – результати проведених емпіричних досліджень у навчальному закладі (у формі діаграми, графіку, таблиці або числовому вигляді);

7-й слайд – висновки у формі чітких узагальнених результатів;

8-й слайд – зазвичай вказує на закінчення доповіді студента.

Слід наголосити, що при необхідності висвітлення певних специфічних аспектів проблеми, шляхів її вирішення, певних явищ та результатів дослідження – кількість слайдів презентації може бути збільшена

Під час розробки презентації рекомендується дотримуватися таких вимог:

- максимальна кількість слайдів не повинна перевищувати десяти;
- на одному слайді має бути подана лише така кількість інформації, яка може бути відразу зрозумілою для аудиторії. У більшості випадків – це узагальнена інформація, яка пояснює певні об'єкти та явища для кращого розуміння. Краще, що дана інформація подавалася у вигляді схем та малюнків;
- логіка викладу та грамотність тексту і малюнків;
- наочний матеріал на слайді пояснює і доповнює інформацію, що подається при доповіді, а не дублює її «для тих, хто пагано слухає»;
- ефекти анімації мають бути вибудовані для послідовного та логічного сприймання матеріалу, а не для відволікання уваги слухачів;
- мінімальний розмір шрифту – 20, напівжирний;
- фон, колір тексту та діаграм пасують і відповідають правилу 3 основних кольорів та їх відтінків;
- шаблон оформлення – однаковий для всіх слайдів презентації;
- в жодному разі не слід використовувати різні естетичні доповнення слайдів у вигляді різних малюнків або звуків, що не стосуються теми доповіді в даний момент.

1.6. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ РОБОТИ

До початку захисту курсова робота має бути перевірена та допущена до захисту керівником як така, що відповідає всім вимогам робіт подібного типу. Для цього студент має завчасно закінчити оформлення роботи та зареєструвати її у лаборанта кафедри.

Захист курсової роботи є формою перевірки знань і умінь майбутніх фахівців відповідно до вимог державного освітнього стандарту. Захист проводиться на відкритому засіданні комісії, яка попередньо затверджується завідувачем кафедри.

Для захисту студент **обов'язково** готує презентацію у програмі Microsoft PowerPoint, в якій висвітлює виконання поставлених у курсовій роботі завдань.

1.7. ОЦІНЮВАННЯ ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Оцінювання курсової роботи здійснюється згідно «Положенням про екзамени та заліки у Національному університеті біоресурсів і природокористування України» (від 24.02.2015 р. № 189).

На захисті курсової роботи студент отримує оцінку за 100-бальною шкалою (рейтинг з курсової роботи), яка у подальшому переводиться у національну оцінку згідно табл. 3: “відмінно”, “добре”, “задовільно” і “незадовільно”.

Таблиця 3.

Визначення підсумкової оцінки за підготовку та захист курсової роботи

Оцінка національна	Набрана кіль-кість балів	Характеристика навчальних досягнень
Відмінно	90-100	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
Добре	74-89	вище середнього рівня з кількома помилками
Задовільно	60-73	непогано, але зі значною кількістю недоліків
Незадовільно	0-59	необхідна серйозна подальша робота

Студенту **слід знати, за що саме він отримає ту чи іншу кількість балів!** Процедура оцінювання курсової роботи (рейтинг з курсової роботи) передбачає оцінювання у балах виконаної студентом роботи та рівня його знань з даної проблеми, що включає:

- рівень вирішення проблеми відповідно до поставлених завдань;
- рівень оформлення роботи відповідно до вимог;
- рівень представлення роботи під час доповіді;
- рівень володіння матеріалом курсової роботи.

Оцінювання курсової роботи здійснюється методом експертного оцінювання за чотирма рівнями: високий, достатній, низький і початковий. Експертами виступають члени комісії. Виставлені у балах оцінки членами комісії під час захисту приводяться до середньоарифметичних значень (за необхідністю наближених до шкальних). Рівневе оцінювання здійснюється відповідно поданої нижче шкали (табл. 4).

Результати підсумкового оцінювання виконаної студентом курсової роботи відмічається членами комісії на листі оцінювання. Процедура оцінювання здійснюється наступним чином:

1. За підготовлену курсову роботу, яка була допущена до захисту студент отримує **40 балів**.

2. За вирішення проблеми курсової роботи відповідно поставлених завдань студент отримує оцінку від **0** до **15 балів** (згідно шкали табл. 4).

3. За оформлення роботи відповідно вимог студент отримує оцінку від **0** до **15 балів** (згідно шкали табл. 2).

4. За представлення роботи під час доповіді студент отримує оцінку від **0** до **15 балів** (згідно шкали табл. 2).

5. За володіння матеріалом курсової роботи студент отримує оцінку від **0** до **15 балів** (згідно шкали табл. 2).

У подальшому підраховується отримана студентом загальна сума балів, яка дозволяє згідно таблиці 1 встановити національну оцінку (табл. 5).

Таблиця 4.

Шкала показників оцінювання захисту курсової роботи

Рівень	Кількість балів	Характеристика показників
Високий	15	- завдання виконане у повному обсязі, структурно правильно і логічно, абсолютно самостійно; - усі вимоги до оформлення виконані; - відповідь дана абсолютно самостійно у повному обсязі, переконливо та логічно.
Достатній	10	- завдання виконане майже у повному обсязі, структурно правильно і логічно, але з деякими неточностями; - вимоги до оформлення витримані з деякими незначними неточностями; - відповідь з деякими неточностями, але логічна і послідовна.
Низький	5	- завдання виконане не у повному обсязі, зі значними неточностями у структурі і логіці; - вимоги до оформлення витримані із значними неточностями; - відповідь з деякими неточностями, але логічна і послідовна.
Початковий	0	- завдання взагалі не виконано, або виконано абсолютно неправильно; - вимоги до оформлення майже не витримані; - відповідь відсутня, невірна, необґрунтована.

Таблиця 5.

Таблиця підсумкового оцінювання курсової роботи

Рівні	Вирішення проблеми відповідно поставлених завдань	Оформлення роботи відповідно вимог	Представлення роботи під час доповіді	Володіння матеріалом курсової роботи	Загальна сума балів	Оцінка ECTS	Національна оцінка
Шкальні показники							
Високий	15	15	15	15			
Достатній	10	10	10	10			
Низький	5	5	5	5			
Початковий	0	0	0	0			
Підсумкове оцінювання роботи							
40 +	+	+	+	=			

До залікової книжки студента заноситься загальна оцінка за виконання та захист курсової роботи. До іспитової відомості заноситься і оцінка, і загальна сума балів за роботу відповідно встановленої шкали. У випадку, коли захист курсової роботи визнається незадовільним, комісія встановлює дату повторного захисту. Курсова робота після захисту підлягає обов'язковому обліку та зберігається в архіві кафедри.

РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КУРСОВІЙ РОБОТІ

2.1. ТЕОРЕТИЧНІ МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виконання курсової роботи ґрунтується на цілеспрямованому використанні методів науково-педагогічних досліджень. Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на емпіричному (коли здійснюється процес накопичення фактів) і теоретичному (на якому здійснюється узагальнення знань) рівнях, методи пізнання умовно ділять на методи емпіричного та теоретичного дослідження. Зокрема до теоретичних методів науково-педагогічних досліджень відносять: абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, порівняння, узагальнення, ідеалізація, формалізація, екстраполяція.

З метою ознайомлення студентів із сутністю теоретичних методів науково-педагогічних досліджень та їх застосуванням під час виконання курсової роботи подамо нижче їх стислу характеристику.

Абстрагування (від лат. терміну *abstrahere*, що означає відволікання) – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків та відношень між ними та виділення декількох досліджуваних сторін. Іноді абстраговані властивості й відношення пов'язуються з відомими класами об'єктів ("особистість", "натуральне число", "рослина"). У інших випадках вони уявляються ізольовано від тих предметів, із якими вони дійсно нерозривно пов'язані ("корисність", "краса", "моральність").

Аналіз (від грецького *analysis* – розкладання) – метод пізнання, який дозволяє розкласти предмети дослідження на складові частини (звичайні елементи об'єкта або його властивості і відношення).

Синтез (від грецького *synthesis* – об'єднання), на противагу аналізу, дає можливість об'єднувати окремі частини чи сторони об'єкта в єдине ціле.

Індукція (від лат. *inductio* – наведення) – умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас у цілому. Як метод дослідження індукція – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень. Іншими словами, індукція – узагальнення щодо сукупності об'єктів на основі їх вибірки. Як метод дослідження індукція – це процес вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень.

Дедукція (від лат. *deductio* – виведення) – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини. Дедуктивним у широкому розумінні вважається будь-який вивід взагалі, у більш специфічному і найбільш поширеному розумінні – доведення або виведення твердження (висновку) з одного або

кількох інших тверджень (засновків) на основі законів логіки, що мають достовірний характер. У випадку дедуктивного умовиводу висновки містяться у засновках приховано, тому вони повинні бути одержані з них на основі застосування методів логічного аналізу.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає в заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним. Під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану систему, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження спільного, властивого об'єктам дослідження. Об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх зіставлення з третім об'єктом (еталоном). У першому випадку одержують якісні результати (більше-менше, вище-нижче тощо). Порівняння об'єктів з еталоном дає можливість одержати кількісні характеристики. Таке порівняння називають вимірюванням.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності. Найпростіші узагальнення полягають в об'єднанні, групуванні об'єктів на основі окремої, випадкової ознаки (синкретичні об'єднання). Більш складним є комплексне узагальнення, при якому група об'єктів з різними основами об'єднуються в єдине ціле. Здійснюється узагальнення шляхом абстрагування від специфічних і виявлення загальних ознак (властивостей, відношень тощо), притаманних певним предметам.

Ідеалізація (від фр. *idealisation*) – розумова дія, пов'язана з утворенням понять про об'єкти, яких немає в дійсності і не можна відтворити в досліді, це процес конструювання понять про об'єкти, які в дійсності не існують, але мають прообрази в реальному світі. Ідеалізовані об'єкти вважаються граничними випадками реальних об'єктів і обираються як засіб їх наукового аналізу, як основа для побудови їх теорії. Таким чином, вони у кінцевому результаті виступають як відображення об'єктивно існуючих предметів, процесів і явищ. Прикладами ідеалізованих об'єктів можуть бути поняття: "точка", "пряма лінія", "абсолютно тверде тіло", "абсолютно чорне тіло", "ідеальний газ", "ідеальний розчин" тощо. Потрібно зазначити, що ідеалізація правомірна лише у певних межах.

Формалізація – метод пізнання об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовою математики, фізики, хімії, програмування тощо). У процесі формалізації всі змістові терміни замінюють символами, а змістові твердження – відповідними

їм послідовностями символів або формулами. Як метод формалізація зводить дослідження реальних змістових сторін об'єктів, властивостей і відношень до формального дослідження відповідних їм знаків (абстрактних об'єктів). Здійснюється формалізація шляхом з'ясування й перебудови структури теорії, внаслідок чого вона набуває вигляду ланцюга формул, де кожна наступна логічно випливає з однієї або кількох попередніх.

Метод *екстраполяції* – це розповсюдження яких-небудь закономірностей або тенденцій досліджуваного об'єкта, які спостерігаються на певному часовому інтервалі, на інший часовий інтервал. Результат екстраполяції – це висновки про можливу поведінку об'єкта. Вони мають ймовірний характер, тому потребують оцінки їх ступеня достовірності. Метод екстраполяції в педагогічних дослідженнях повинен використовуватись разом із іншими методами дослідження. Якщо додаткових методів немає, то дослідник повинен відповісти на питання: на основі яких внутрішніх процесів передбачається, що умови базового періоду будуть незмінні в майбутньому? Якщо відповіді не знаходить, то наукового прогнозу не буде. У чистому вигляді методи екстраполяції можуть застосовуватись на рівні тактичного короткого прогнозування.

Більш детально ознайомитися із теоретичними методами науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККиМ, 2010. – 272 с.

2.2. ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Емпіричними методами в педагогіці називаються методи, які забезпечують можливість безпосереднього пізнання педагогічної дійсності. Але розкрити сутність педагогічних явищ, їх типологію, функції, умови, місце, причини, наслідки неможливо без теоретичних методів. У той же час теоретичне мислення отримує інформацію, спираючись на емпіричні дослідження. До емпіричних методів науково-педагогічних досліджень відносять: спостереження, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду, вимірювання, вивчення документації та результатів педагогічної діяльності, експеримент, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, соціометрія та ін.

2.2.1. СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Спостереження – це безпосереднє сприйняття людиною предметів та явищ зовнішнього світу. Наукове спостереження, на відміну від повсякденного, характеризується в першу чергу цілеспрямованістю, систематичністю. Його здійснюють за певним планом, його процес має контролюватися, а результати фіксуватися дослідником.

Особливостями цього методу є:

- безпосередній зв'язок дослідника з об'єктом спостереження;
- емоційність сприйняття дослідником спостережуваних явищ;
- складність повторного спостереження.

Подія та спостереження відбуваються одночасно, що зумовлює як переваги, так і недоліки цього методу збирання соціологічної інформації.

До його переваг треба віднести оперативність отримання інформації й можливість цілісного безпосереднього сприйняття подій. Крім того, дослідник має можливість зібрати дані про дії, вчинки людей незалежно від їх бажання та вміння говорити про них.

Істотним недоліком, який обмежує застосування цього методу в педагогічних дослідженнях, є частковий характер, локальність спостережуваних явищ, спостереження за діяльністю тільки невеликої групи людей. У зв'язку з цим постає питання про репрезентативність отриманої інформації. Спостерігаючи за діями респондентів, можна зафіксувати зовнішні ознаки поведінки, а не спонукальні мотиви й цілі діяльності. Можлива й зміна поведінки людей у тому випадку, коли вони знають, що за ними спостерігають (так званий «хоуторнський ефект»), а також зміна позицій та установок спостерігача під впливом спостережуваних.

Спостереження є дуже ефективним у розвідувальному дослідженні, при ускладненнях із формулюванням гіпотез, для уточнення головних висновків.

Хоча в межах суспільних, психолого-педагогічних наук даний метод набуває свого специфічного змісту, але наукове спостереження базується на двох основних принципах:

- пасивність суб'єкта пізнання, що виражається у відмові втручатися у досліджувані процеси й збереження умов природності їх протікання;
- безпосередність сприйняття – спостерігається те, що відбувається „тут і тепер”.

У педагогічних дослідженнях виокремлюють спостереження таких різновидів:

- а) включене та невключене спостереження;
- б) відкрите та інкогніто;
- в) стандартизоване та нестандартизоване;
- г) польове та лабораторне;
- д) ситуативне, періодичне та лонгітюдне.

Перший та другий різновиди спостереження пов'язані з позицією спостерігача стосовно досліджуваної групи. Й тут можливі такі варіанти взаємодії:

1. Включене відкрите спостереження. Спостерігач бере участь у діяльності групи, члени групи знають про присутність спостерігача.
2. Спостереження включене інкогніто. Спостерігач бере участь у діяльності групи, але члени групи не знають, що за ними спостерігають.

3. Невключене відкрите спостереження. Дослідник спостерігає за діяльністю групи з боку, не беручи у ній участі, члени групи знають, що проводиться педагогічне дослідження методом спостереження.

4. Спостереження неключене інкогніто. Здійснюється спостереження за діяльністю групи, але члени групи про це не знають.

Наступний різновид спостереження пов'язаний із рівнем стандартизації процедур спостереження. При проведенні стандартизованого спостереження дослідник фіксує заздалегідь визначені ознаки у картці спостереження. Якщо спостереження є нестандартизованим, то спостерігач у довільній формі записує під час спостереження або одразу після нього все, що стосується досліджуваної проблеми.

Поділ спостережень на польові та лабораторні вказує на обстановку, у якій воно здійснюється. Польове спостереження відбувається за природних умов, лабораторне – за строго визначених параметрів спостережуваної ситуації.

Стосовно тривалості дослідження розрізняють ситуативне, періодичне та лонгитюдне спостереження, яке характеризується особливо довгою тривалістю, постійністю контакту з об'єктом.

Основними етапами наукового спостереження традиційно визначають:

1. Визначення мети спостереження.
2. Вибір об'єкта дослідження.
3. Уточнення предмету дослідження.
4. Планування ситуації спостереження.
5. Підбір способів спостереження, які найменше впливають на об'єкт і найкраще забезпечують збір необхідної інформації.
6. Визначення загальної тривалості спостереження і кількості спостережень.
7. Вибір способів фіксації досліджуваного матеріалу.
8. Прогнозування можливих помилок спостережень і пошук можливостей їх попередження.
9. Здійснення попереднього, пілотажного спостереження, необхідного для уточнення дій попередніх етапів.
10. Корекція програми дослідження.
11. Етап проведення спостереження.
12. Обробка та інтерпретація одержаних результатів.

Щоб отримати значиму для цілей дослідження інформацію, необхідно заздалегідь ретельно розробити програму та план спостереження. При плануванні необхідно чітко встановити строки й визначити засоби збирання інформації.

Процес розробки програми спостереження полягає передусім у побудові дослідником класифікаційної системи тих фактів, які складають спостережувану ситуацію. Вона не повинна бути надто жорсткою, інакше дослідник буде змушений відкинути всі факти, які не вкладаються в цю систему.

У програмі спостереження потрібно розв'язати питання про наукові рамки співвіднесення, тобто визначити, у яких термінах здійснюватиметься спостереження – соціологічних, соціально-психологічних чи педагогічних – та на якому рівні – малої групи загалом, її частини чи на рівні окремих індивідів, що утворюють групу. Розробка точних рамок співвіднесення сприяє у подальшому використанню або порівнянню даних, отриманих дослідником.

На стадії попередньої підготовки необхідно визначити найбільш значимі характеристики умов та ситуацій, у яких проходить діяльність спостережуваної групи, тобто розв'язати питання про те, у якому місці і в який час потрібно проводити спостереження. Необхідно встановити, чи спостерігатиметься група за умов виключно професійної діяльності, чи тільки у царині дозвілля, чи і за тих, і за інших умов. Спостерігання об'єкта за різних умов дає можливість побачити його всебічно, більш точно визначити деякі його постійні характеристики й, отже, повніше описати цей об'єкт.

Важливо фіксувати й загальний емоційний стан, атмосферу діяльності, наприклад, дружню або конфліктну. Істотною характеристикою діяльності є її інтенсивність, вона впливає на стан людей і на характер їхніх стосунків. Тому відзначають, наскільки спокійно чи напружено працює досліджувана група.

Перш ніж починати спостереження, необхідно заздалегідь обрати ознаки, за якими можна буде робити висновки про ситуацію, яка цікавить дослідника. Визначення ознак являє собою перетворення безперервного процесу діяльності на доступні безпосередньому спостереженню та реєстрації одиниці актів поведінки, які можна звести у систему, що відображає значимі властивості спостережуваної ситуації. При цьому треба керуватися тим, щоб розроблювана система з максимально можливою точністю передбачала розмір одиниць або набір показників, відповідних фіксованому явищу.

Виокремлені у процесі розробки програми спостереження явища, події, форми поведінки, витлумачені у відповідних поняттях, стають підставою для розробки категорій, тобто показниками якихось більш загальних властивостей або соціально значимих дій досліджуваної царини дійсності. Як одиницю поведінки можна фіксувати будь-який складний набір дій різного характеру, проте така одиниця не повинна містити надто велику їх кількість, бути великого розміру, оскільки це може зашкодити точності й чіткості результатів. Одиницею поведінки може бути обраний і найменший сегмент вербальної або невербальної діяльності. Тобто одиниці поведінки є ілюстраціями тієї категорії, до якої вони належать.

Для того, щоб дані спостереження могли бути зрозумілими іншим дослідникам, а результати однотипних досліджень могли порівнюватися, потрібно розробити систему понять, за допомоги якої описуватимуться результати спостереження. Важливо, щоб використовувані поняття визначалися операціонально, тобто щоб за ними було закріплене певне значення й була можливість фіксації цього значення.

Звичайно, педагогу доводиться стикатися з необхідністю спостерігати об'єкт на різних рівнях, і кожному з них мають відповідати свої категорії. Він повинен однозначно фіксувати ті самі явища, дії у різних ситуаціях. Стандартизовані категорії заносяться у щоденник спостереження або на спеціальну картку. Кожному членові групи може відповідати спеціальне цифрове позначення. Кількість категорій спостереження залежить від теми дослідження, глибини проблематики й від майстерності спостерігача. Ця кількість не повинна бути надмірною, оскільки тоді спостерігач може потрапити в скрутне становище, не знаючи, куди віднести дії, які потрапляють одразу під кілька категорій. Проте за надто малої кількості категорій втрачається інформація про специфіку однотипних дій і поведінки. Тому необхідно знаходити певний оптимум. Результати спостереження тільки тоді приводять до формулювання цікавих гіпотез, точного описання об'єкта, коли система категорій дозволяє зібрати вірогідну інформацію. Поняття вірогідності включає оцінку адекватності та надійності категорій, що входять до системи, а також точності їх фіксації.

При оцінці адекватності категорій йдеться про те, чи вимірюють виокремлені категорії те, що вони повинні вимірювати. Категорії, які фіксують безпосередньо спостережувані явища, дії, є адекватними за визначенням. Це стосується таких категорій, як кількість спілкувань між учасниками взаємодії, послідовність дій під час виконання тієї чи іншої виробничої операції тощо. Коли ж вимірюються такі явища, як наявність протиріч між окремими членами групи, незадоволеність або задоволеність результатами будь-якої події тощо, постає питання про об'єктивність. І оцінка у цьому разі може бути зроблена тільки емпіричним шляхом.

Надійність категорій перевіряють за допомоги трьох різновидів оцінок:

- а) коефіцієнта згоди спостерігачів (для цього ту саму подію повинні одночасно спостерігати кілька спостерігачів);
- б) коефіцієнта усталеності (той самий спостерігач здійснює спостереження у різний час);
- в) коефіцієнта надійності (різні спостерігачі здійснюють спостереження у різний час).

Оцінка надійності визначається за рівнем збігу результатів спостереження. На практиці найчастіше використовують коефіцієнт згоди.

Результатом будь-якого спостереження є дані, які фіксуються у протоколах (або щоденниках), картках спостереження, схемах, рисунках, різного роду записах.

Як правило, результати спостереження фіксуються безпосередньо у момент спостереження (виняток становить включене спостереження інкогніто, коли самі умови не дозволяють фіксувати результат на місці). Запис на місці є засобом подвійного контролю: за спостерігачем і за можливими відхиленнями у рамках спостережуваного процесу або ситуації.

Конкретний вибір того чи іншого способу ведення запису безпосередньо залежить від того, який різновид спостереження використовується та які завдання воно розв'язує. І при контрольованому, і при неконтрольованому спостереженні можуть бути використані відео-, фото-, кіно-, звукозаписи. При контрольованому спостереженні оформляють спеціальні таблиці, картки, протоколи. При неконтрольованому запис не має жорстких форм, він розробляється самим спостерігачем, виходячи з вимог зручності та швидкості. Часто самого тільки письмового або звукового запису не достатньо, оскільки він не фіксує міміку, жестикуляцію, а у деяких випадках це необхідно.

У щоденнику (протоколі) спостереження має фіксуватися інформація про об'єкт спостереження, обстановку, поведінку спостережуваних, а також відомості про власне процедуру спостереження.

У першу чергу, описуються спостережувані, їх чисельність, вид діяльності, статево-віковий склад, рівень освіти та інші значимі для цілей дослідження характеристики. Далі описується обстановка, у якій здійснюється спостереження. Найважливішою частиною протоколу є описання поведінки та дій спостережуваних, причому тут необхідно зазначати емоційне забарвлення та тривалість окремих різновидів діяльності.

Можна виокремити такі вимоги до запису спостережень і способів фікції даних:

1. Запис повинен бути фактологічним, тобто записувати повинні самі явища, які недопустимо замінювати узагальненою оцінкою або характеристикою.
2. Обов'язковість запису всієї ситуації, а не її фрагмента, тобто запис повинен включати опис фону, на якому відбуваються події.
3. Запис повинен бути повним: відобразити усі події, які стосуються даної гіпотези, у тому числі й такі, які їй суперечать.

Приклад:

Для виконання завдання курсової роботи на тему: «Активізація начально-пізнавальної діяльності студентів» студенту-досліднику необхідно констатувати стану активності студентів на ігрових заняттях. З цією метою було обрано декілька методів дослідження, один з яких – метод спостереження. Для здійснення спостереження студент-дослідник розробив картку спостереження, яка складається з 6 окремих бланків:

1. *Бланк 1.* Загальні відомості про спостереження.
2. *Бланк 2.* Ситуація безпосередньо перед початком заняття.
3. *Бланк 3.* Стан активності на початковому і організаційну етапах ігрового заняття.
4. *Бланк 4.* Стан активності студентів під час виконання ігрових завдань.
5. *Бланк 5.* Використання викладачем методів, прийомів та засобів навчання.
6. *Бланк 6.* Стан активності студентів після закінчення заняття.

Бланк 1

Спостерігач _____ (ПІБ)

Установа (навчальний заклад) _____

Підрозділ (група, курс, спеціальність) _____

Місце спостереження _____

Дата спостереження _____

Час спостереження _____, початок _____, кінець _____

Бланк 2

№ з/п	ШБ студента	Рівень прояву активності		
		низький	середній	високий
1.				
2.				
.....				
n				

2.2.2. ВИВЧЕННЯ І УЗАГАЛЬНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Вивчення і узагальнення педагогічного досвіду спрямоване на вирішення різних дослідницьких завдань:

- виявлення існуючих шляхів вирішення освітніх і виховних завдань;
- визначення проблемних питань, «білих плям» і суперечностей, що виникають у практиці;
- виявлення провідних тенденцій, оригінальних ідей, елементів інноваційного, прогресивного, що народжується в щоденному творчому пошуку кращих педагогів, а також характерних недоліків і помилок;
- вивчення доступності та ефективності наукових рекомендацій, які стають надбанням науки і практики.

Сутність методу вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду полягає в тому, що, по-перше, він заснований на вивченні й теоретичному осмисленні провідних (стратегічних) ідей практики роботи кращих освітніх закладів та педагогів, які успішно здійснюють навчання, виховання, розвиток і освіту; по-друге, дозволяє виявити найактуальніші наукові проблеми; по-третє, створює теоретико-методологічну базу не тільки для встановлення зовнішніх закономірностей педагогічного процесу, але й отримання можливості наблизитися до розуміння прихованих (внутрішніх) педагогічних закономірностей; по-четверте, надає можливість вивчити педагогічне новаторство, тобто досвід, що містить власні, оригінальні педагогічні знахідки.

Вивчення педагогічного досвіду проходить через декілька етапів і спирається на інші методи дослідження. На першому етапі практика навчання і виховання досліджується за допомогою спостереження, бесіди, опитування, вивчення документів. Накопичивши фактичний матеріал, дослідник починає його класифікувати (другий етап). На третьому етапі спостережувані факти та явища інтерпретуються, пояснюються і підводяться під відомі правила й закономірності. На останньому етапі дослідник намагається встановити причинно-наслідкові зв'язки між явищами, механізм отримання більш високих результатів, виявляє внутрішні закономірності досягнення успіху в навчанні та вихованні.

Під час аналізу передового педагогічного досвіду необхідно враховувати його критерії, якими, на думку В.І. Загвязинського, є:

- новизна: новизна й оригінальність у діяльності педагога може виявлятися по-різному: від внесення нових положень в науку до ефективного застосування вже відомих положень і раціоналізації окремих сторін навчально-виховної роботи;

- висока результативність і ефективність, яка проявляється у високому рівні знань, вихованості та загального розвитку вихованців;

- відповідність сучасній педагогіці й методиці навчання;

- стабільність: позитивні результати утримуються протягом достатньо довгого часу;

- можливість творчого застосування іншими педагогами;

- оптимальність педагогічного досвіду в цілісному педагогічному процесі.

Застосування вказаних критеріїв забезпечує комплексну оцінку педагогічного досвіду і надає підстави для кваліфікації його як передового.

Отже, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду – це не тимчасовий, не епізодичний захід, що проводиться один раз на рік у вигляді науково-практичного семінару або конференції, а обов'язковий елемент повсякденної діяльності всього педагогічного колективу.

2.2.3. ВИМІРЮВАННЯ

Вимірювання – це пізнавальна процедура, пов'язана з визначенням числового значення деякої величини за допомогою одиниці вимірювання.

Вимірювання можливе за наявності таких елементів: об'єкта вимірювання, вимірювальних засобів, методу вимірювання. Об'єкти вимірювання – це все те, що підлягає вимірюванню (розміри, маса, час, швидкість, тиск, температура, успішність і т.ін.). Вимірювальний засіб – це те, за допомогою чого здійснюють вимірювання (вимірювальний інструмент, прилад або вимірювальна система). Вимірювальний засіб і прийоми його застосування у сукупності утворюють метод вимірювання.

Вимірювання як метод дослідження завдячує своїм походженням порівнянню. Водночас це більш універсальний і потужніший пізнавальний засіб. Вимірювання забезпечує високу достовірність наукових результатів і безпосередній зв'язок між експериментом і теорією.

У педагогічних дослідженнях найчастіше вимірюють рівень засвоєння навчального матеріалу, користуючись для аналізу отриманих даних коефіцієнтом засвоєння навчального матеріалу ($K = K_n / K_z$), де K_n – кількість правильно розв'язаних завдань, K_z – загальна кількість завдань. При цьому використовують контрольні роботи (обстежуваний розв'язує запропоновані

йому завдання) або тести (обстежуваний вибирає правильну відповідь із наведених до кожного завдання, попередньо його розв'язавши).

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККіМ, 2010. – 272 с.

2.2.4. ВИВЧЕННЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення документації та результатів педагогічної діяльності передбачає аналіз студентом різної документації, зокрема, у більшості випадків:

1. Письмова документація:

- нормативні матеріали (інструкції, рішення, постанови, закони відповідних органів тощо);

- першоджерела навчально-виховних установ, навчальних закладів та органів освіти (класні журнали або журнали академічних груп, щоденники, творчі учнівські і студентські роботи, протоколи та стенограми зборів, конференцій тощо);

- вторинні документи навчально-виховних установ (опис, аналіз та узагальнення першоджерел та власних спостережень);

- особисті документи (анкети, записні книжки, листи тощо), мемуари, статистичні матеріали.

2. Архівна документація.

3. Офіційна документація (державні рішення щодо питань освіти, навчання та виховання, постанови Міністерства освіти і науки, дані державного статистичного управління, архіви та документи навчальних закладів, фінансові звіти, кореспонденція тощо).

4. Неофіційна документація (протоколи і стенограми педагогічних комісій та педрад, методичних комісій, педагогічних конференцій, засідань батьківських комітетів, звіти про діяльність організацій тощо).

Кожна група джерел потребує своєрідних методів та прийомів збору, аналізу, наукової інформації та використання їх у роботі. Основною передумовою успішного аналізу документів є чітко сформульована мета дослідження і теоретичні вихідні позиції. Окрім того, необхідно вибрати такий спосіб роботи з матеріалом, який би забезпечив можливість аналітичного підходу до нього. Потрібно провести опис документів, розподілити їх за змістом, класифікувати або згрупувати інформацію та інтерпретувати її.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККіМ, 2010. – 272 с.

2.2.5. ЕКСПЕРИМЕНТ

Експеримент – це такий метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно й цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей. Сам термін «експеримент» (від латинського *experimentum* - спроба, дослід) означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у певних умовах, що дозволяють спостерігати за ним і багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов.

Експеримент – цілеспрямоване вивчення дійсності в контрольованих і керованих умовах. Зазначене явище вимагає науково поставленого дослідження, тобто спостереження досліджуваного об'єкта у певних умовах, контрольовану їх зміну і багаторазове відтворення у випадку необхідності. Експеримент, як правило, передує теорії, вважається основою теоретичного знання, критерієм його істинності. Водночас мають місце випадки, коли експериментальне дослідження виконується з метою підтвердження чи спростування певних теоретичних положень. Потрібно також вказати на виняткове значення експериментального методу дослідження в тих наукових галузях, які перебувають на етапі становлення. Педагогічні знання, не маючи під собою надійного і стрункого теоретичного фундаменту, здобуваються переважно емпіричним шляхом і перевіряються на практиці. Водночас із розвитком науки і техніки сфера експерименту значно розширюється, охоплюючи все більшу сукупність об'єктів оточуючого світу. У методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності. Його проводять у випадках необхідності відшукати у об'єкта раніше невідомі властивості, при перевірці правильності теоретичних побудов та демонстрації явищ.

Під час виконання курсової роботи експеримент проводять лише таких у випадках:

- при необхідності відшукати раніше невідомі властивості певного об'єкту;
- при перевірці правильності теоретичних побудов;
- при демонстрації явища.

Експеримент включає виділення об'єкта дослідження, створення необхідних умов (у тому числі й усунення всіх факторів, що можуть заважати), матеріальні впливи на об'єкт або умови, акти спостереження чи вимірювання із застосуванням відповідних засобів.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККіМ, 2010. – 272 с.

2.2.6. МЕТОДИ ОПИТУВАННЯ

Інтерв'ю – метод збору інформації у процесі усного безпосереднього

спілкування. Передбачає реєстрацію і аналіз відповідей на запитання, а також вивчення особливостей невербальної поведінки опитуваних. На відміну від звичайної бесіди інтерв'ювання має чітко визначену мету, передбачає попереднє планування дій щодо збору інформації та змісту одержаних даних. Можливість застосування даного методу у великому діапазоні дослідницьких цілей та різноманітність зібраних фактів дозволяє вважати його універсальним. Разом із тим інтерв'ю вважається одним із найбільш суб'єктивних методів у сучасному арсеналі наукового пізнання, бо існує великий ризик одержання недостовірного, свідомого чи випадкового викривлення повідомлення.

Інтерв'ю дає найкращі результати, коли застосовується в комплексі з іншими методами та засобами педагогічного дослідження; зібрана в процесі опитування інформація співвідноситься з даними спостережень, експериментів, аналізом офіційної чи особистої документації, матеріалами опитування інших осіб тощо.

Залежно від умов проведення розрізняють одноразове чи багаторазове, індивідуальне чи групове інтерв'ю.

За формою спілкування інтерв'ю розподіляють на вільне, формалізоване (стандартизоване) і напівстандартизоване.

Формалізоване (стандартизоване) інтерв'ю передбачає проведення опитування за чітко розробленою схемою, що є однаковою для всіх респондентів. При цьому не передбачається змін у формулюванні чи порядку запитань, появи нових запитань – вся процедура регламентована. Таким чином, забезпечується можливість точної обробки результатів і виявлення основних тенденцій у позиціях опитуваних, підвищується надійність даних опитування. Даний вид інтерв'ю потрібен для опитування великої кількості осіб.

Напівстандартизоване інтерв'ю базується на двох видах запитань. Одні з них – обов'язкові, основні – повинні ставитися кожному респондентові, інші – "підпитання", уточнюючі – ставляться у бесіді чи вилучаються з неї залежно від відповідей на основні запитання.

Вільне (нестандартизоване) інтерв'ю – це бесіда, під час якої дослідник має можливість самостійно змінювати спрямованість, послідовність, структуру запитань із метою підвищення ефективності самої процедури. Характерними є мобільність тактики побудови діалогу в межах визначеної теми, максимальна орієнтація на індивідуальні особливості респондентів, природні умови опитування.

Бесіда. У педагогічній практиці широко відома бесіда як метод навчання і бесіда як метод виховання.

Досвід показує, що бесіду можна використовувати не тільки як метод збору первинної вербальної інформації. За умови правильного її проведення вона дозволяє глибоко вивчити і виявити індивідуально-психологічні особливості особистості: нахили, інтереси, вихованість, ставлення до життєвих фактів, явищ, до праці, власних вчинків. У результаті бесіди в педагога-дослідника складається більш цілісне уявлення про особисті якості вихованця.

Переваги бесіди полягають у:

- живому контакті дослідника з респондентами;
- можливості індивідуалізації запитань, їх варіювання, додаткових уточнень;
- можливості оперативної діагностики достовірності й повноти відповідей.

Проведення бесіди вимагає ретельної підготовки: необхідно визначити мету, завдання, скласти план, чітко продумати основні запитання, які повинні бути задані респонденту. Окрім того, необхідно врахувати особисті особливості досліджуваних (імпульсивність, мовчазність, замкнутість, запальність, екстравертність, інтравертність тощо); стан (роздратованість, знервованість, веселість); ставлення до дослідника (недовірливість, симпатія, антипатія, довірливість); ставлення респондентів до теми розмови.

Анкетування – проведення опитування у письмовій формі з допомогою попередньо підготовлених бланків.

Усне опитування (бесіда, інтерв'ю) застосовується у тому випадку, коли охоплюється невелика кількість людей, але якщо необхідно опитати декілька десятків, сотень або тисяч людей за короткий проміжок часу, то використовується письмове опитування – анкетування. Анкета – методичний засіб для отримання первинної соціологічної і соціально-педагогічної інформації на основі вербальної комунікації. Анкета є набором запитань, кожне з яких логічно пов'язаний з основним завданням дослідження.

Отже, анкетування – метод збору первинного матеріалу у вигляді письмового опитування великої кількості респондентів за допомогою анкети.

Перший етап у розробці анкети – визначення її змісту. Складання анкети полягає в перекладі основних гіпотез дослідження на мову запитань. Якщо крім самої думки необхідно знати також її інтенсивність, то у формулювання запитання включають відповідну шкалу оцінок.

Другий етап полягає у виборі потрібного типу запитань (відкриті-закриті, основні-функціональні).

Третій етап у складанні анкети пов'язаний із визначенням кількості та послідовності запитань.

Анкета застосовується при з'ясуванні думок, оцінки подій, виявлення взаємостосунків, ставлення до видів діяльності та різних доручень. В анкеті існує жорстка логічна структура. Питання спеціально підібрані, наперед ретельно продумані, заздалегідь апробовані на невеликій групі респондентів (5-6 чоловік).

Композиція анкети характеризується такою послідовністю смислових розділів: 1) вступна частина; 2) основна частина; 3) демографічна частина.

1. Вступна частина анкети – це звернення до опитуваного, у якому вказується, яка організація або який науковий заклад проводить анкетування, пояснюється мета дослідження і те, яким чином будуть використані його результати, підкреслюється важливість участі (відповіді) даного респондента,

гарантується анонімність відповідей, дається чіткий виклад правил заповнення анкети та способу її повернення.

Призначення вступної частини анкети полягає в тому, щоб максимально в даних умовах добитися прихильності опитуваного, зацікавити його темою опитування й викликати прагнення взяти участь у дослідженні.

2. Основна частина включає власне запитання. Головна мета першої третини запитань – зацікавити опитуваного, залучити його до співробітництва і сприяти поступовому й повному включенню респондента в процес роботи над анкетною. Друга третина основної частини містить найскладніші запитання, що найчастіше спрямовані на виявлення установок, оцінок тощо. Заключна частина основного тексту включає особистісні та контрольні запитання, метою яких є поглиблення й уточнення одержаної у попередніх питаннях інформації.

3. У демографічній частині анкети ("паспортичці") містяться питання, що стосуються об'єктивного статусу особи (стать, вік, сімейне становище, професія, освіта тощо).

Можна визначити такі основні правила побудови анкети:

1. В анкеті необхідно фіксувати лише найбільш суттєві питання, відповіді на які дадуть інформацію, що необхідна для вирішення завдань дослідження і яку неможливо одержати іншими способами, крім анкетування.

2. Формулювання питань з точки зору мови, концептуального рівня і семантичного значення повинна бути зрозумілою респондентові і відповідати рівню його знань та освіти.

3. Питання повинні формулюватися так, щоб опитувані могли на них відповісти в принципі.

4. Досліднику при формулюванні питань необхідно прагнути до того, щоб усі запитання викликали позитивну реакцію респондента і бажання дати повну й щирі відповідь.

5. Організація та послідовність запитань повинні бути підпорядкованими одержанню найнеобхіднішої для дослідження інформації.

Приклад:

АНКЕТА

Шановний студенте!

Просимо Вас прийняти участь у опитуванні з метою визначення підходів для покращення навчальних занять з дисципліни «Взаємодія видів транспорту». Якщо Вам буде цікаво ознайомитись з результатами дослідження, ми надамо Вам таку можливість.

Дуже дякуємо за співпрацю.

Фактори	Бали
1. Оцініть вказані фактори за 10-ти бальною шкалою: 1) Оцініть Ваш рівень активності на даному занятті 2) Оцініть сформований у Вас рівень зацікавленості до вивчення даної теми та виконання поставлених завдань 3) Оцініть рівень проведених занять з вивчення даної теми	

<p>1. Чим було викликано певний інтерес до виконання поставлених завдань (Поставте оцінки найвпливовішому фактору – 1, меншвпливовішому – 2, ще меншвпливовішому – 3, і т. д.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - методикою роботи на занятті; - новою інформацією; - відомостями, що пов'язані з виконанням майбутніх професійних обов'язків; - науковими і практичними проблемами даної теми; - даними, які пов'язані з виробничими ситуаціями; - матеріалами про народногосподарське значення дисципліни; - використанням відомостей з раніше вивчених знань; - майстерними переконаннями викладачем щодо необхідності даної теми; - необхідністю підняття рейтингу з модулю; - необхідністю виглядати краще всіх. 	
---	--

2.2.7. ТЕСТУВАННЯ

Тестування – це стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей, властивостей, явищ. Тест включає стандартизовані запитання та завдання, що мають певну шкалу значень. Визначають такі основні сфери для проведення тестування: освіта; професійна підготовка і відбір; психолого-педагогічне консультування.

Процес тестування може поділятися на певні етапи:

- 1) вибір тесту (визначається метою дослідження; залежить від достовірності та надійності тесту);
- 2) проведення тестування (визначається інструкцією до тесту);
- 3) інтерпретація результатів (обумовлюється системою теоретичного обґрунтування предмету дослідження).

Тести також можуть бути вербальними (словесні, смислові) та невербальні (фігурні, намальовані).

У науково-педагогічній літературі визначаються такі ознаки тестів:

- об'єктивність, яка виключає вплив випадкових факторів під час тестування;
- комплексність: тестування складається із завдань, які підпорядковані певній цілісній сукупності;
- стандартизованість, що забезпечує єдність процедури проведення та оцінки виконаного тесту.

За методикою виконання тестів виділяють рефлексивний та верифікаційний методи. Рефлексивні тестові завдання підрозділяються на два види: 1) елективні – завдання на вибір правильної відповіді із декількох поданих альтернатив, встановлення логічного або іншого зв'язку; 2) інвективні – завдання на доповнення, перетворення і на вільну форму відповіді. Верифікаційний метод виконання тестових завдань передбачає відповідь типу «так» – «ні».

Тести як засіб педагогічної діагностики дозволяють: 1) враховувати

індивідуальні особливості під час діагностування навчально-виховного процесу; 2) за короткий час протестувати значну кількість осіб; 3) зекономити час на обробку отриманих результатів за допомогою використання ЕОМ; 4) забезпечити однакові умови для проведення діагностування для великої кількості людей.

Окрім переваг, є і недоліки тестування, які полягають у можливості випадкових відповідей; наявності лише кінцевого результату; неможливості простеження процесу, роздумів, логіки відповіді; категоричність оцінювання.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККиМ, 2010. – 272 с.

2.2.8. СОЦІОМЕТРІЯ

Соціометрія застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових відносин із метою їх зміни, поліпшення і вдосконалення. За допомогою соціометрії можна вивчати типологію соціальної поведінки людей в умовах групової діяльності, визначати соціально-психологічну сумісність членів конкретних груп. Соціометрична процедура може мати на меті:

- а) дослідження міри згуртованості-дифузності в групі;
- б) виявлення «соціометричних позицій», тобто співвідносного авторитету членів групи за ознаками симпатії-антипатії, де на крайніх полюсах виявляються «лідер» групи і «відторгнуті»;
- в) виявлення внутрішньогрупових підсистем, згуртованих утворень, на чолі яких можуть бути свої неформальні лідери.

Використання соціометрії дозволяє проводити вимір авторитету формального і неформального лідерів для перегруповування людей у командах так, щоб понизити напруженість у колективі, яка виникає через взаємну неприязнь деяких членів групи. Соціометрична методика проводиться груповим методом, її проведення не вимагає великих тимчасових затрат (до 15 хв.). Вона корисна в прикладних дослідженнях, особливо в роботі з вдосконалення відносин у колективі. Але вона не є радикальним способом вирішення внутрішньогрупових проблем, причини яких слід шукати не в симпатіях і антипатіях членів групи, а в серйозніших причинах.

Надійність процедури залежить перш за все від правильного відбору критеріїв соціометрії, що визначається програмою дослідження і попереднім знайомством із специфікою групи.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККиМ, 2010. – 272 с.

2.2.9. МЕТОДИ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Під час статистичної обробки отриманих у дослідженні результатів, їх необхідно зводити у вигляді дані до таблиць, здійснювати математичну обробку тощо. У більшості випадків виконання завдань курсової роботи передбачає використання методів опитування. Для здійснення аналізу отриманих результатів опитування використовують такі види середніх величин: середнє арифметичне, медіана, мода, дисперсія, коефіцієнт варіації і т. ін.

Для здійснення загальної характеристики деякої сукупності використовують *середнє арифметичне*. Середнє арифметичне згладжує, нівелює випадкові й не випадкові коливання, вплив індивідуальних особливостей та дозволяє подати однією величиною деяку загальну характеристику реальної сукупності одиниць. Середнє арифметичне вираховується як частина від поділу суми величин на їх число і вираховується за формулою:

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \quad (1)$$

де \bar{x} – середнє арифметичне;

$x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n$ – результати окремих спостережень, значення ознаки;

n – кількість спостережень;

\sum – сума результатів усіх спостережень.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККіМ, 2010. – 272 с.

З метою порівняння між собою двох сукупностей використовують розрахунки медіани. *Медіаною* називається значення досліджуваної ознаки, зліва і справа від якої знаходиться однакова кількість елементів вибірки за шкалою, побудованою за зростанням чи зменшенням чисел. Місце розташування медіани визначається за формулою:

$$\frac{(n+1)}{2} \quad (2)$$

Якщо в ряду парне число членів ($2k$), то медіана дорівнює середньому арифметичному з двох серединних значень ознаки; при непарному числі членів ($2k+1$) медіанним буде значення ознаки у $(k+1)$ об'єкта.

З метою встановлення значення ознаки, яке найчастіше зустрічається, і з яким найбільш вірогідно можна зустрітися в серії зареєстрованих спостережень вираховують *моду*. Мода – це типове значення ознаки, яке найчастіше зустрічається серед інших значень. Мода відповідає класу з максимальною частотою. Цей клас називають *модальним значенням*.

У дискретному ряді мода (M_0) – це значення з найбільшою частотою. В

інтервальному ряді (з рівними інтервалами) модальним є клас з найбільшим числом спостережень. При цьому значення моди знаходиться в його межах і вираховується за формулою:

$$M_0 = x_0 + \delta \frac{n_{M_0} - n^-}{2n_{M_0} - n^- - n^+}, \quad (3)$$

де x_0 – нижня границя (межа) модального інтервалу;

δ – величина інтервалу;

n^- – частота інтервалу, який знаходиться попереду;

n^+ – частота інтервалу, наступного за модальним;

n_{M_0} – частота модального класу.

Більш детально ознайомитися із підходами до застосування даного методу під час проведення науково-педагогічних досліджень можна у посібнику – Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККиМ, 2010. – 272 с.

Інколи для характеристики рядів розподілу недостатньо мати лише середні величини даної ознаки, бо два ряди, наприклад, можуть мати однакові середні арифметичні, але ступінь концентрації (чи «розкидання») значень ознак навкруг середньої буде зовсім іншим. Характеристикою такого розкидання є показники розсіювання – дисперсія, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації.

Дисперсійний аналіз використовують у курсовій під час проведення досліджень із визначенням рівня знань студентів або учнів. *Дисперсією* називають величину, рівну середньому значенню квадрата відхилень окремих значень ознак від середньої арифметичної.

Дисперсія σ^2 вираховується за формулою:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^N (\bar{x} - x_i)^2}{N - 1} \quad (4)$$

Послідовність вирахування дисперсії така:

- визначення відхилення від середнього значення;
- вирахування квадрата зазначеного відхилення;
- знаходження суми квадратів відхилення і середнього значення квадрата відхилень (див. таблиці у посібнику: Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень: навч. посіб. – К.: НАКККиМ, 2010. – 272 с.).

ДОДАТОК А.
Приклад титульного аркушу курсової роботи

Форма №Н-6.01

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

КАФЕДРА _____

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «_____»

на тему: «_____»

_____»

Студента: _____ курсу _____ групи

спеціальності _____

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник: _____

_____ (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Члени комісії: _____ / _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ / _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ / _____ /
(підпис) (прізвище та ініціали)

КИЇВ-20__

ДОДАТОК Б.
Приклад листа оцінювання курсової роботи

ЛИСТ ОЦІНЮВАННЯ

Курсова робота студента _____
 На тему: « _____

 _____»

Таблиця підсумкового оцінювання курсової роботи студента

Рівні	Вирішення проблеми відповідно поставлених завдань	Оформлення роботи відповідно вимог	Представлення роботи під час доповіді	Володіння матеріалом курсової роботи	Загальна сума балів	Оцінка ECTS	Національна оцінка
	Шкальні показники						
Високий	15	15	15	15			
Достатній	10	10	10	10			
Низький	5	5	5	5			
Початковий	0	0	0	0			
Підсумкове оцінювання роботи							
40 +	+	+	+	=			

Члени комісії на захисті: _____ / _____ /
 (підпис) (ПІБ)

_____ / _____ /
 (підпис) (ПІБ)

_____ / _____ /
 (підпис) (ПІБ)

Додаток В.
Приклад листа-завдання курсової роботи

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА _____

ЛИСТ-ЗАВДАННЯ НА КУРСОВУ РОБОТУ

Студент _____

Тема курсової роботи « _____

_____»

Завдання:

1. _____

2. _____

3. _____

База досліджень: _____

Терміни та дати виконання, звітування та захисту роботи:

	Подання 1-го розділу на перевірку	Проведення досліджень педагогічного досвіду	Подання 2-го розділу на перевірку	Подання готової роботи на реєстрацію та захист
Термін подання				
Дата подання				
Підпис керівника				

ЗАВДАННЯ ВИДАНО:

«__» _____ 20__ р.

Науковий керівник: _____

_____ / _____ /

(підпис)

(ПІБ)

«ПРИЙНЯТО ДО ВИКОНАННЯ»: «__»__ 20__ р.

Студент: _____

_____ / _____ /

(підпис)

(ПІБ)

Із вимогами до виконання курсової роботи, що вказані у методичних вказівках, ознайомлений(а)

_____ / _____ /

(підпис)

(ПІБ)

ДОДАТОК Д.
Приклад навчально-методичної картки заняття

Навчально- методична картка (план) заняття № 1

Навчальна дисципліна _____

Група _____ дата _____

Тема заняття _____

Вид заняття _____

Тип заняття _____

Мета заняття:

Навчальна: формування знань _____

формування умінь _____

Виховна: _____

Міжпредметні та внутрішньо предметні зв'язки:

- що забезпечують вивчення даної теми _____

- що забезпечують вивчення інших тем і дисциплін _____

Забезпечення заняття:

1. Технічні засоби навчання _____

2. Наочні засоби _____

3. Спеціалізовані засоби _____

4. Роздаткові матеріали _____

5. Навчальні місця _____

Рекомендована література:

Основна _____

Додаткова _____

Хід заняття

Етап та його тривалість	Елементи заняття	Методи навчання та контролю
1	2	3
I	Організаційна частина	
II	Повідомлення теми та мети заняття	
III	Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності	
IV	Вивчення нового матеріалу	
	1.	
	2.	
	3.	
V	Закріплення і узагальнення вивченого матеріалу	
	-	
	-	
	-	
	-	
	-	
VI	Підведення підсумку заняття	
	-	
	-	
	-	
VII	Домашнє завдання	
	-	
	-	

Викладач _____

Додаток 3.
Приклад оформлення розділів курсової роботи

РОЗДІЛ 1.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА»**

1.1. Сучасні вимоги до підготовки фахівців з будівництва та експлуатації будівель і споруд

Нинішні процеси реформування економіки країни, входження України в цивілізоване освітнє товариство супроводжуються динамічними змінами у системі виробничих відносин, культури, освіти. Сучасному виробництву потрібен фахівець, який має глибоко усвідомлювати своє місце в перебудовчих процесах, ґрунтовно володіє теоретичними знаннями, професійними вміннями і навичками, готовий до діяльності в складних умовах конкуренції, здатний до самонавчання, самовдосконалення.

Інтеграція вищої освіти України у Європейський освітній простір нині є одним з найбільш пріоритетних напрямів державної політики. Основним засобом сучасних перетворень, зокрема, в аграрній освіті, є Болонський процес, який зобов'язує всю педагогічну громадськість координувати освітню політику з тим, щоб досягти цілей створення Зони європейської вищої освіти. До першочергових завдань перебудови вищої освіти України в контексті Болонського процесу слід віднести [4]:

1) Впровадження системи ступенів, що легко сприймаються і зіставляються, у тому числі, через впровадження додатку до диплому (для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти).